

जवाहरलाल नेहरु नागरी पुनरुत्थान
अभियानांतर्गत एकात्मिक गृहनिर्माण व
झोपडपट्टी विकास या उपकार्यक्रमाची
राज्यात अंमलबजावणी करण्याबाबत...

महाराष्ट्र शासन,
गृहनिर्माण विभाग,
शासन निर्णय, क्रमांक -जनेयो -२००६/प्र.क्र.४६/गृनिधो.२
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक : २५ जून, २००७

वाचा : शासन निर्णय, गृहनिर्माण विभाग, क्रमांक -जनेयो २००६/प्र.क्र.४६/गृनिधो-२,
दिनांक १८ सप्टेंबर, २००६.

शासन निर्णय

प्रास्ताविक :

केंद्र शासनाच्या शहर विकास तसेच शहरी रोजगार व दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालयाने जवाहरलाल नेहरु नागरी पुनरुत्थान अभियानांतर्गत शहरी भागातील झोपडपट्टीवासियांचे जीवनमान उंचावण्याचा एक भाग म्हणून घोषित झोपडपट्ट्यांमध्ये रहाणाऱ्या तसेच झोपडपट्ट्यातील आरोग्यास अपायकारक अशा परिस्थितीत रहाणाऱ्या झोपडपट्टी वासियांसाठी, “एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रम” (IHSDP) हा उपकार्यक्रम मा.पंतप्रधान यांनी दिनांक ३.१२.२००५ रोजी जाहिर केला आहे. यापूर्वीच्या राष्ट्रीय झोपडपट्टी सुधार कार्यक्रम व वाल्मिकी आंबेडकर आवास योजना या दोन केंद्र शासन पुरस्कृत योजना केंद्र शासनाने बंद करण्याचा निर्णय घेतला असून, या दोन्ही योजनांचा समावेश उक्त एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रम या नवीन कार्यक्रमात केलेला आहे.

नवीन
कार्यक्रमाचे
उद्दिष्ट :

२. झोपडपट्टीचा विकास एकसंध पध्दतीने करणे व पर्याप्त निवारा व मुलभूत सोयीसुविधा झोपडपट्टीतील रहिवाशांना उपलब्ध करून देवून, शहरातील झोपडपट्टीवासियांचे रहाणीमान सुधारणे व त्याद्वारे त्यांचे जीवनमान सुखावह करून सभोवतालची परिस्थिती सुधारणे हे या कार्यक्रमाचे मुलभूत उद्दिष्ट आहे.

कार्यक्रम लागू
करावयाची क्षेत्रे :

३. जवाहरलाल नेहरू राष्ट्रीय शहरी पुनरुत्थान कार्यक्रमान्तर्गत 'शहरी गरिबांना मुलभूत सुविधा पुरविणे' या उपकार्यक्रमात समाविष्ट केलेले मुंबई, नागपूर, नाशिक, पुणे व नांदेड हे पाच नागरी समूह वगळून राहिलेल्या सन २००१ च्या जनगणनेनुसारच्या राज्यातील सर्व शहरांना हा कार्यक्रम लागू करावयाचा आहे.

तपशीलवार
प्रकल्प अहवालांचे
मूल्यांकन :

४. कार्यक्रमाच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार अंमलबजावणी यंत्रणांनी, तयार केलेल्या तपशीलवार प्रकल्प अहवालांचे मूल्यांकन खालील कार्यपध्दती अनुसरून करण्यात येईल :-

अ) स्थानिक स्वराज्य संस्था आणि अंमलबजावणी यंत्रणांनी, जिल्हा गृहनिर्माण समितीमार्फत त्यांचे तपशीलवार प्रकल्प अहवाल राज्यस्तरीय सुकाणू अभिकरणाकडे (नोडल एजन्सी) म्हणजेच म्हाडाकडे सादर करावेत.

ब) राज्यस्तरीय सुकाणू अभिकरणाने प्रस्तावांची तपासणी करून परिपूर्ण असलेले प्रकल्प केंद्रीय मंजूरी समितीच्या (सीएसएसी) मान्यतेसाठी, राज्यस्तरीय समन्वय समितीमार्फत केंद्र शासनाच्या शहरी रोजगार व दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालयाकडे सादर करावेत.

स्थानिक स्वराज्य
संस्था /
अंमलबजावणी
यंत्रणेच्या
जबाबदाऱ्या :

५. एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रमांतर्गत स्थानिक स्वराज्य संस्था व अंमलबजावणी यंत्रणा यांच्या जबाबदाऱ्या खालील प्रमाणे असतील:-

१) स्थानिक स्वराज्य संस्था/अंमलबजावणी यंत्रणा यांनी त्यांच्या शहराकरीता तपशीलवार प्रकल्प अहवाल (DPR) तयार करणे.

तपशीलवार प्रकल्प अहवाल तयार करण्यासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ५ टक्के इतकी रक्कम राज्य शासनाच्या पूर्व परवानगीने वापरण्याची मुभा राहिल.

- २) शहराकरीता तयार केलेल्या तपशीलवार प्रकल्प अहवालासोबत (DPR)त्रीपक्षीय सामंजस्य करार (TRI PARTITE MOA) साक्षांकित करून जोडणे आवश्यक आहे.
- ३) स्थानिक स्वराज्य संस्था स्तरावर करावयाचे अनिवार्य बदल अभियानाच्या कालावधी दरम्यान करणे बंधनकारक आहे.
- ४) वैकल्पिक बदलापैकी कमीत कमी २ वैकल्पिक बदल दर वर्षी पूर्ण करणे आवश्यक आहे.
- ५) उपरोक्त बाब (३) व (४) ची माहिती तपशीलवार प्रकल्प अहवालासोबत सादर करणे अनिवार्य आहे.

अंमलबजावणी
यंत्रणेवरील
बंधनकारक
बाबी :

६. या कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी खालील ३ बाबी अंमलबजावणी यंत्रणेवर बंधनकारक असतील :-

- अ) या कार्यक्रमाद्वारे निर्माण झालेल्या मालमत्तेची सूची ठेवण्याची व त्याची देखरेख करण्याची जबाबदारी स्थानिक स्वराज्य संस्था/ अंमलबजावणी यंत्रणा यांची राहिल.
- ब) या कार्यक्रमाद्वारे निर्माण झालेल्या मालमत्ता सुस्थितीत ठेवण्यासाठी व त्यांची देखरेख ठेवण्यासाठी स्वतंत्र तरतूद करण्याची जबाबदारी स्थानिक स्वराज्य संस्था/ अंमलबजावणी यंत्रणा यांची राहिल.
- क) स्थानिक स्वराज्य संस्था /अंमलबजावणी यंत्रणा यांनी मंजूर योजनानिहाय स्वतंत्र बँक खाते ठेवणे आवश्यक आहे. ज्यामध्ये प्राप्त निधी व खर्च केलेला निधी यांचा तपशिल असेल. तसेच

स्थानिक स्वराज्य संस्था/ अंमलबजावणी यंत्रणा यांनी केंद्र व राज्य शासनाच्या हिश्याच्या रकमेच्या तसेच वित्तीय संस्थांकडून घेतलेल्या कर्जाच्या विनियोगाबाबत स्वतंत्र नोंद वही ठेवणे आवश्यक आहे.

**केंद्र शासनाच्या
अनुदानाच्या
वितरणाची
पद्धती :**

७. केंद्र शासनातर्फे उक्त कार्यक्रमाकरीता खालीलप्रमाणे निधी वितरीत करण्यात येईल :-

- अ) केंद्र शासनाचे अनुदान राज्य शासनाने ठरविलेल्या सुकाणू अभिकरणास (नोडल एजन्सी) थेट वितरीत करण्यांत येईल.
- ब) राज्य शासनाच्या अंशदानाच्या उपलब्धतेवर व केंद्र शासनाच्या General Financial Rules अनुसार आवश्यक असणारे उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केल्यानंतरच केंद्राचे अनुदान वितरीत करण्यांत येईल.
- क) केंद्र शासनाचे अनुदान प्राप्त करण्यासाठी राज्य शासनाने स्वतःचा हिस्सा वेगळ्या खात्यात जमा करणे आवश्यक आहे. राज्य शासनाचा हिस्सा जमा केल्याची खात्री केल्यानंतरच केंद्र शासनाकडून सुकाणू अभिकरणास, केंद्र शासनाच्या हिश्याच्या रकमेपैकी ५० टक्के इतकी रक्कम वितरीत करण्यांत येईल, आणि त्रिपक्षीय सामंजस्य करारावर सध्या झाल्यानंतर योजनेच्या प्रगतीच्या आधारे केंद्र शासनाकडून उर्वरीत निधी वितरीत करण्यात येईल.
- ड) दुस-या व त्यापुढील हप्त्याची रक्कम, कामाच्या प्रगतीनुसार व वितरीत केलेल्या अनुदानाचे उपयोगिता प्रमाणपत्र सुकाणू अभिकरणाने दिल्यानंतरच उपलब्ध होईल.
- इ) केंद्र शासनाकडून निधीचे वाटप हे राज्यातील झोपडपट्टीतील लोकसंख्येचे प्रमाण व देशातील एकूण झोपडपट्टीतील लोकसंख्येचे प्रमाण यांच्या गुणोत्तरानुसार करण्यांत येईल. शहराकरिता उपलब्ध होऊ शकणारा निधी हा राज्यातील झोपडपट्टीतील एकूण लोकसंख्या व त्या शहरातील झोपडपट्टीतील लोकसंख्या यांच्या प्रमाणात वितरित केला जाईल. तथापि, ज्या शहरात स्थानिक स्वराज्य

संस्थांची निवडणूक झालेली असून अशी स्थानिक स्वराज्य संस्था कार्यरत आहे, त्या शहराकरीता निधी उपलब्ध केला जाईल.

**केंद्रीय मंजूरी
समितीची रचना
व कार्यकक्षा :**

८. राज्यस्तरीय सुकाणू अभिकरणाने सादर केलेल्या गृहनिर्माण प्रकल्प तसेच एकात्मिकृत गृहनिर्माण व पायाभूत सोयी-सुविधा विकासाच्या प्रकल्पावरील राज्यस्तरीय समन्वय समितीची शिफारस विचारात घेऊन, केंद्रीय मंजूरी समिती प्रस्तावांची तपासणी करून प्रकल्पांना मंजूरी देईल.

राज्यांच्या सुकाणू अभिकरणाकडून प्राप्त झालेल्या प्रस्तावांची छाननी करून त्यांना मंजूरी देण्यासाठी, केंद्र शासनाने दिनांक २३.१.२००६ च्या अधिसूचनेन्वये खाली दर्शविल्यानुसार केंद्रीय मंजूरी समिती स्थापन केलेली आहे :-

- १ सचिव, शहरी रोजगार व दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालय, : अध्यक्ष
- २ सह सचिव, शहरी रोजगार व दारिद्र्य निर्मुलन : सदस्य
मंत्रालय,
- ३ सह सचिव व वित्तीय सल्लागार, शहरी रोजगार व : सदस्य
दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालय,
- ४ सह सचिव, शहरी विकास, मंत्रालय, : सदस्य
- ५ अध्यक्ष व मुख्य व्यवस्थापकीय संचालक, हुडको : सदस्य
- ६ संचालक, शहरी दारिद्र्य निर्मुलन, : सदस्य सचिव

**कार्यक्रमाचे केंद्र
शासनाकडून
संनियंत्रण :**

९. केंद्र शासन वरील योजनेवर खालीलप्रमाणे संनियंत्रण करणार आहे :-
  - १) शहरी रोजगार व दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालय, नामनिर्देशित करील अशा अधिकाऱ्यांमार्फत वेळोवेळी योजनेचे संनियंत्रण करील,
  - २) योजनेचे त्रैमासिक अहवाल राज्यस्तरीय सुकाणू अभिकरण शहरी रोजगार व दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालयास पाठवील, व
  - ३) राज्यस्तरीय समन्वय समिती, केंद्रीय मंजूरी समितीने मंजूर केलेल्या योजनांचे त्रैमासिक संनियंत्रण होत आहे याची खात्री करील.

राज्य तसेच
स्थानिक स्वराज्य
संस्थांच्या स्तरावर
करावयाच्या
सुधारणा :

१०. जवाहरलाल नेहरु राष्ट्रीय नागरी पुनरुत्थान अभियानासाठी राज्य/स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या स्तरावर अंमलबजावणी करावयाच्या अनिवार्य व वैकल्पिक सुधारणा दर्शविणारे परिशिष्ट “अ” सोबत जोडले आहे.

कार्यक्रमांच्या
अंमलबजावणीसाठी
घेण्यांत आलेले निर्णय :

११. वरील कार्यक्रमाची राज्यात प्रभावी अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टीकोनातून शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतले आहेत :-

अंमलबजावणीचे
क्षेत्र :

११.१ केंद्र शासनाने जाहीर केलेल्या जवाहरलाल नेहरु नागरी पुनरुत्थान अभियानांतर्गत एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रम वरील परिच्छेद क्रमांक ३ मध्ये नमूद केलेल्या राज्यातील सर्व शहरांना केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक तत्त्वानुसार लागू करण्यात येत आहे.

लाभार्थ्यांची
निवड,
प्रशासकीय व
इतर खर्चासाठी
निधी :

११.२ केंद्र शासनाच्या वरील कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करतांना दिनांक १.१.१९९५ च्या पात्र झोपडीधारकांना प्राधान्याने सामावून घेण्यांत यावे. शासनाने, केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक तत्त्वानुसार प्रशासकीय, व इतर खर्चासाठी (तपशीलवार प्रकल्प अहवाल तयार करण्याच्या खर्चासह) एकूण निधीच्या प्राप्त होणाऱ्या ५ टक्के इतक्या रकमेचा शासनाच्या पूर्व परवानगीने अंमलबजावणी यंत्रणांना वापर करण्यासाठी परवानगी देण्यांत येत आहे. या रकमेचा विनियोग कोणत्या प्रयोजनांसाठी करता येईल याबाबतचे आदेश स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येतील.

सुकाणू
अधिकरणाची
नेमणूक व
जबाबदाऱ्या :

११.३ वरील कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरणाची “सुकाणू अधिकरण” [Nodal Agency] म्हणून नियुक्ती करण्यात येत आहे. महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरण सुकाणू अधिकरण म्हणून खालील जबाबदाऱ्या पार पाडील :-

१) स्थानिक स्वराज्य संस्थांकडून / अंमलबजावणी यंत्रणेकडून तपशीलवार प्रकल्प अहवाल (DPR) मागविणे,

- २) प्रस्तावांचे तांत्रिक व वित्तीय मूल्यांकन सुकाणू अभिकरणाने स्वतः किंवा बाहेरील अभिकरणाकडून (Agency) करून घेणे,
- ३) केंद्र व राज्य शासनाकडून मिळणाऱ्या निधीचे व्यवस्थापन करणे,
- ४) केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक तत्त्वानुसार निधीचे वितरण करणे,
- ५) योजनांचे उपयोगिता प्रमाणपत्र तसेच भौतिक व आर्थिक त्रैमासिक प्रगती अहवाल केंद्रशासनाच्या शहरी विकास विभागास सादर करणे, व
- ६) स्थानिक स्वराज्य संस्था व सुकाणू अभिकरण यांना वितरित केलेल्या निधीचे लेखा परीक्षण करून घेणे.

**अभिकरण
शुल्क :**

११.४ सुकाणू अभिकरणास एकूण प्रकल्प खर्चाच्या ५ टक्के इतके अभिकरण शुल्क देण्यांत येईल. याकरिता शासन प्रतिवर्षी अर्थसंकल्पात आवश्यक ती तरतूद करील. उपाध्यक्ष व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरण यांनी अभिकरण शुल्काच्या तरतूदीसाठी विहित कालमर्यादेत अर्थसंकल्पीय अंदाज शासनास सादर करावेत.

**प्रकल्प अहवालाचे
मूल्यांकन :**

११.५ तपशिलवार प्रकल्प अहवालांचे मूल्यांकन वरील परिच्छेद ४ मध्ये नमूद केल्यानुसार करून घेण्यात यावे.

**समन्वय समितीचे
गठन :**

११.६ केंद्र शासनाच्या दिनांक १५.६.२००६ च्या पत्र क्रमांक एन ११०२७/३६/२००५/बीएसयुपी-आयएचएसडीपी/युपीए(तीन) मधील मार्गदर्शक सूचनांनुसार, संदर्भाधीन दि. १८ सप्टेंबर, २००६ च्या शासन निर्णयानुसार राज्यस्तरीय समन्वय समिती गठीत करण्यात आली आहे. सदर शासन निर्णयाची प्रत सोबत जोडली आहे.

**राज्यस्तरीय समन्वय
समितीची कार्यक्षेत्र
व बैठका :**

११.७ राज्यस्तरीय समन्वय समितीची कार्यक्षेत्र उपरोक्त दिनांक १८ सप्टेंबर, २००६ च्या शासन निर्णयाद्वारे विहित केल्यानुसार असेल. राज्यस्तरीय समन्वय समितीच्या वेळोवेळी बैठका घेण्यांत याव्यात.

तथापि, मंजूर योजनांच्या प्रगतीचा आढावा आणि नवीन प्रस्तावांना मंजूरी देणे याकरिता आवश्यकतेनुसार वेळोवेळी परंतु तीन महिन्यातून किमान एकदा बैठक घेण्यांत यावी.

**निवासी/अनिवासी/
व्यावसायिक
झोपडीधारकांना
अनुज्ञेय क्षेत्रफळ :**

११.८ निवासी झोपडीधारकांना किमान २६९ चौ.फुट बांधकाम क्षेत्रफळा एवढा (२२५ चौ.फुट चटई क्षेत्रफळ). गाळा देण्यात येईल तर अनिवासी /व्यावसायिक झोपडीधारकांना त्यांच्या भोगवटयाखालील क्षेत्रफळा इतक्या क्षेत्रफळाचा परंतु २६९ चौ. फुट (२२५ चौ.फूट चटई क्षेत्रफळ.) इतक्या बांधकाम क्षेत्रफळाच्या अधिकतम मर्यादेस अधिन राहून गाळा देण्यात येईल. प्रश्नाधिन कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करतांना सामाजिक सुविधांसाठी आरक्षित असलेल्या भूखंडावरील झोपडपट्ट्यांमधील पात्र झोपडपट्टीवासियांना प्राधान्याने या कार्यक्रमात समाविष्ट करून घेण्यात यावे.

**कार्यगटाची
नियुक्ती :**

११.९ वेगवेगळ्या अभिकरणांमार्फत करण्यांत येणाऱ्या झोपडपट्टी विकासाच्या बाबतीत घरकुलाचे चटई क्षेत्रफळ, घरकुलाची किंमत, लाभार्थी निवडीचे निकष, आरक्षणाबाबतचे निकष इत्यादी बाबतीत धोरणात्मक सूत्रता राहावी, यासाठी प्रधान सचिव (गृहनिर्माण) यांच्या अध्यक्षतेखाली कार्यगट (core group) स्थापन करण्यात येईल. या गटामध्ये आयुक्त/ अतिरिक्त आयुक्त, बृहन्मुंबई महानगरपालिका, महानगर आयुक्त, मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण, उपाध्यक्ष व मुख्य कार्यकारी अधिकारी म्हाडा व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण यांचा समावेश असेल.

**लाभार्थ्यांचे
अंशदान :**

११.१० केंद्र शासनाच्या प्रश्नाधिन कार्यक्रमाच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार योजनेची अंमलबजावणी करतांना सर्वसाधारण प्रवर्गातील लाभार्थ्यांकडून १२ % तर अनुसूचित जाती/अनुसूचित जमाती/मागासवर्गीय/इतर

मागासवर्गीय/ शारिरीक अपंग आणि इतर दुर्बल घटक या प्रवर्गातील लाभार्थ्यांकडून १० टक्के इतके अंशदाने घेण्यात येईल. अंशदानाची रक्कम संबंधित अंमलबजावणी यंत्रणांनी वसूल करावयाची आहे.

**मुलभूत
सुविधांकरीता
तरतूद :**

११.११ मुलभूत भौतिक व मूलभूत सामाजिक सुविधा पुरविण्यासाठी केंद्र शासनाकडून अर्थसहाय्य मिळविण्याची जबाबदारी सुकाणू अभिकरणाने पार पाडावयाची आहे.

११.१२ वरील योजनेच्या अंमलबजावणी करिता राज्य शासनाच्या हिशशाच्या रकमेची तरतूद करण्यासाठी सामाजिक न्याय व आदिवासी विकास विभागांकडून नियतव्यय उपलब्ध करून देण्यात येईल.

**जमिनीची
उपलब्धता :**

११.१३ या योजनेसाठी संबंधित जिल्हाधिकारी अथवा यथास्थिती स्थानिक स्वराज्य संस्था यांनी जमीन विनामूल्य व विनाविलंब उपलब्ध करून द्यावी. उपलब्ध झालेल्या जमिनीच्या बाबतीत अभिन्यास (ले-आऊट) नकाशा तयार करून त्यास स्थानिक नियोजन प्राधिकरणाची मान्यता घेण्यात यावी.

**भाडेपट्टा,
अधिमूल्य व
एकत्रित शुल्काची
वसूली :**

११.१४ जमिनीचा/ भूखंडाचा भाडेपट्टा लाभार्थी कुटुंबप्रमुख स्त्रीच्या नावे देण्यात यावा. अपवादात्मक परिस्थितीत पुरुष लाभार्थ्यांच्या नावे भाडेपट्टा देण्यात यावा. लाभार्थ्यांच्या सहकारी गृहनिर्माण संस्थांकडून, शासन निर्णय, गृहनिर्माण विभाग क्र. गवसु १२०१/प्रक्र ९/इ तोपसु १, दिनांक १०.०७.२००२ मधील तरतूदीनुसार (उक्त शासन निर्णयाची प्रत सोबत जोडली आहे.) संबंधित महानगरपालिका/ नगरपरिषद यांच्यामार्फत अधिमूल्य व एकत्रित शुल्क वसूल करून घेण्यात यावे.

**जिल्हा गृहनिर्माण
समितीची रचना :**

११.१५ या कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीकरिता प्रत्येक जिल्ह्यात पालक मंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली खाली दर्शविल्याप्रमाणे जिल्हा गृहनिर्माण समितीची स्थापना करण्यात येईल :-

१.	जिल्हा पालकमंत्री	: अध्यक्ष
२.	जिल्हाधिकारी	: सदस्य.
३.	लोकसभा/राज्यसभा सदस्य	: सदस्य
४.	विधानसभा/परिषद सदस्य	: सदस्य
५.	महानगर पालिकेचे महापौर/ नगरपालिकेचे अध्यक्ष	: सदस्य
६.	संबंधित महानगरपालिकेचे आयुक्त	: सदस्य
७.	मुख्य अधिकारी/नगर परिषद	: सदस्य
८.	जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी	: सदस्य
९.	जिल्हा नियोजन अधिकारी	: सदस्य
१०.	प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प	: सदस्य
११.	सहाय्यक संचालक, नगर रचना	: सदस्य
१२.	जिल्हा गृहनिर्माण अधिकारी	: सदस्य सचिव

प्रत्येक जिल्ह्यासाठी वरीलप्रमाणे समिती स्थापन करण्याची कार्यवाही संबंधित जिल्हाधिकाऱ्यांनी तात्काळ करावी. तसेच वरील समितीमध्ये सदस्यांच्या संख्येत बदल करण्याचे अधिकार शासनास राहतील. तसेच पालकमंत्री अनुपस्थित असल्यास, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या अध्यक्षतेखाली बैठक घेण्यांत येईल. या समितीची बैठक प्रत्येक महिन्यात घेणे बंधनकारक आहे.

**जिल्हा गृहनिर्माण
समितीची
कार्यकक्षा :**

११.१६ जिल्हा गृहनिर्माण समितीची कार्यकक्षा सोबत जोडलेल्या परिशिष्ट-
“ब” मध्ये दर्शविल्यानुसार असेल. स्थानिक स्वराज्य संस्था /अंमलबजावणी यंत्रणा यांनी मंजूर योजना केंद्र शासनाने विहित केलेल्या कालावधीत पूर्ण करणे बंधनकारक आहे. याबाबत जिल्हा

गृहनिर्माण समितीने स्वतः जातीने लक्ष द्यावे. कार्यक्रमाची निश्चित केलेली मार्गदर्शक तत्वे, निकष डावलून इतर कोणताही निर्णय घेतला जाणार नाही याची समितीने दक्षता घ्यावी व आवश्यकता भासल्यास जरूर तो प्रस्ताव शासनाच्या मान्यतेसाठी सादर करावा.

११.१७ परिच्छेद ५ मध्ये नमूद केल्यानुसार स्थानिक स्वराज्य संस्था/अंमलबजावणी यंत्रणांच्या जबाबदाऱ्या निश्चित करण्यात आल्या आहेत.

**अल्प व अत्यल्प
उत्पन्न गटासाठी
गृहनिर्माण योजना,
लाभार्थ्यांचे निकष :**

११.१८ अल्प व अत्यल्प उत्पन्न गटासाठी राबवावयाच्या गृहनिर्माण योजनेचा लाभ मिळविण्यासाठी लाभार्थ्यांने केंद्र शासन पुरस्कृत व राज्य शासन पुरस्कृत गृहनिर्माणाशी संबंधित योजनांचा लाभ घेतलेला नसावा किंवा त्याची इतर कोणत्याही घराची मालकी नसावी. निकषाखेरीज म्हाडातर्फे राबविण्यात येणाऱ्या गृहनिर्माण योजनांना लागू असणारे लाभार्थ्यांच्या पात्रतेचे निकष या कार्यक्रमास लागू करण्याचा निर्णय घेण्यांत आला आहे.

**घरकुलाची किंमत
व अनुज्ञेय बांधकाम
क्षेत्रफळ :**

११.१९ अल्प व अत्यल्प उत्पन्न गटासाठी मुंबई व उर्वरित ४ नागरी समूहाव्यतिरिक्त अन्य महानगरपालिका/नगरपरिषद क्षेत्रासाठी घराची किंमत म्हाडा निश्चित करून या किंमतींना केंद्र शासनाची मंजूरी मिळवील.

११.२० वरील किंमतीच्या संदर्भात डोंगराळ व अडचणीच्या क्षेत्राकरीता खर्चाच्या मर्यादेत १२.५ टक्के वाढीस मान्यता देण्याचाही शासनाने निर्णय घेतला आहे.

११.२१ तसेच या क्षेत्रामध्ये बांधावयाच्या घरकुलांचे बांधकाम क्षेत्रफळ, म्हाडाच्या अन्य योजनांमध्ये अल्प व अत्यल्प उत्पन्न गटाच्या लाभार्थ्यांना अनुज्ञेय असणाऱ्या बांधकाम क्षेत्रफळा इतके असेल.

झोपडपट्टीवासियांव्यतिरिक्त इतर अल्प उत्पन्न गट व अत्यल्प उत्पन्न गटातील लाभार्थ्यांकरिताच्या गृहनिर्माण प्रकल्पांच्या बाबतीत लाभार्थ्यांनी बांधकाम किंमतीच्या किमान २० टक्के इतकी रक्कम आगाऊ भरणे आवश्यक राहिल. शासकीय अनुदाना व्यतिरिक्तची रक्कम लाभार्थ्यांला स्वतः / वित्तीय संस्थेमार्फत उभी करावयाची आहे.

**कॅडेस्ट्रल सर्व्हे
फी माफी :**

११.२२ या कार्यक्रमातील लाभार्थ्यांना कॅडेस्ट्रल सर्व्हेसाठीची मोजणी फी माफ करण्यात येत आहे. याबाबतचे आदेश शासनाच्या महसूल व वन विभागामार्फत स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यांत येतील.

**अकृषिक
आकारणीतून
माफी :**

११.२३ शासकिय /निमशासकीय जमिनीवर वसलेल्या झोपडपट्ट्यांच्या जागेवर बांधण्यात येणाऱ्या घरांसाठी अकृषिक परवानगीची आवश्यकता नाही. खाजगी जमिनीवर वसलेल्या झोपडपट्ट्यांच्या ठिकाणी राबविण्यात येणाऱ्या योजनेसाठी अकृषिक परवानगी शुल्क आकारण्यात येणार नाही.

याबाबतचे आदेश शासनाच्या महसूल व वन विभागामार्फत स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येतील.

**सक्षम
प्राधिकाऱ्याची
नियुक्ती :**

११.२४ राज्यातील वाल्मिकी आंबेडकर आवास योजना व राष्ट्रीय झोपडपट्टी सुधार कार्यक्रम लागू असलेल्या ८० शहरांव्यतिरिक्त सन २००१ च्या जनगणनेनुसार ज्या सर्व शहरांना एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रम लागू करण्यात येईल, अशा सर्व महानगरपालिका/नगरपरिषद क्षेत्रामध्ये महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मुलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७९ मधील तरतुदी लागू करण्याचा तसेच संबंधित नगरपालिका/नगरपरिषदेच्या मुख्य अधिकाऱ्यांना सक्षम प्राधिकारी म्हणून घोषित करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. याबाबत जरूर ती अधिसूचना स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येईल.

जमिनीची
उपलब्धता
भूईभाड्याची
वसूली व
अकृषिक
आकारणी माफ
करणे :

सवलतीच्या दराने
शुल्क आकारणी व
नोंदणी फी माफी :

११.२५ परिच्छेद क्रमांक ११.१३ मध्ये नमूद केल्यानुसार जिल्हाधिकारी/स्थानिक नियोजन प्राधिकरण यांनी भूखंड विनामुल्य/नाममात्र दराने उपलब्ध करून दिलेल्या भूखंडाचे भूईभाडे (व्याजासह) वसूल करण्यास परवानगी देण्यात येत आहे. तसेच अशा भूखंडावरील प्रतिवर्षाची अकृषिक आकारणी माफ करण्यास परवानगी देण्यात येत असून, याबाबतची अधिसूचना शासनाच्या महसूल व वन विभागामार्फत स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येईल.

११.२६ झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेंतर्गत ज्याप्रमाणे प्रति दस्तास रुपये १००/- या प्रमाणे मुद्रांक शुल्क आकरणीबाबत निर्णय घेण्यात आला आहे. त्याच धर्तीवर या कार्यक्रमांतर्गत प्रति दस्तास रुपये १००/- याप्रमाणे मुद्रांक शुल्क आकारण्याचा आणि नोंदणी शुल्क पूर्णपणे रद्द करण्याचा निर्णय घेण्यात आला असून, याबाबतची अधिसूचना शासनाच्या महसूल व वन विभागामार्फत स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येईल.

११.२७ या कार्यक्रमावरील मुल्यवर्धीत कराची (व्हॅट) आकारणी माफ करण्यात आली असून, त्याबाबतची अधिसूचना शासनाच्या वित्त विभागामार्फत स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यांत येईल.

१२. वरील निर्णयाच्या अंमलबजावणीसाठी शासन आता खालीलप्रमाणे आदेश देत आहे :-

(१) एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रमांतर्गत अनुज्ञेय घटकामध्ये गृहनिर्माण योजना व झोपडपट्ट्यामध्ये मुलभूत सुविधा पुरविणे या दोन्ही घटकांचा समावेश आहे. या दोन्ही घटकासंबंधी, आवश्यकतेनुसार स्वतंत्र योजना आखणे शक्य व अनुज्ञेय आहे.

ज्यावेळी निव्वळ गृहनिर्माण योजना हाती घेण्यात येईल त्यावेळी संबंधित झोपडपट्टीमध्ये आवश्यक त्या मुलभूत सुविधा पुरविण्यात

आल्याचे प्रमाणपत्र संबंधित महापालिका आयुक्त/मुख्य अधिकारी यांनी तपशीलवार प्रकल्प अहवालासोबत जोडणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे केवळ मुलभूत सुविधा पुरविण्याची योजना असल्यास संबंधित झोपडपट्टीमध्ये गृहनिर्माण योजना राबविणे का शक्य होणार नाही याचीही कारणे तपशीलवार प्रकल्प अहवालात नमूद करण्यात यावीत.

- (२) या कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करतांना गृहनिर्माण प्रकल्पांच्या बाबतीत लाभार्थ्यांचे अंशदान घेणे अनिवार्य आहे.
- (३) केवळ मुलभूत सुविधा पुरविण्याच्या योजनेकरीता लाभार्थ्यांचे अंशदान घेण्यात येऊ नये. विवक्षित झोपडपट्टीसाठी तपशीलवार प्रकल्प अहवाल तयार करतांना संबंधित लोकप्रतिनिधींच्या सहाय्याने झोपडपट्टीवासीय अंशदान देण्यास तयार आहेत याची काटेकोरपणे खात्री करून घेण्यात यावी. तद्नंतर तपासणीसूची मध्ये लाभार्थ्यांच्या अंशदानासंबंधी नोंद प्रमाणित केली जाईल याची महापालिका आयुक्त/मुख्य अधिकारी यांनी व्यक्तिशः खात्री करून घ्यावी.
- (४) राज्यस्तरीय समन्वय समितीने तपशीलवार प्रकल्प अहवालास मान्यता दिल्यानंतर संबंधित महानगरपालिकेने / नगरपालिकेने प्रत्येक लाभार्थ्यांचे स्वतंत्र बँक खाते शक्यतो राष्ट्रीयीकृत बँकेत उघडण्याची कार्यवाही करावी. या खात्यामध्ये लाभार्थ्यांच्या प्रवर्गानुसार अंशदान जमा करून घ्यावे.
- (५) लाभार्थ्यांच्या बँक खात्याचे मूळ पासबुक महानगरपालिकेने / नगरपालिकेने स्वतःकडे ठेवावे व त्याची साक्षांकित छायाप्रत संबंधित लाभार्थ्यास द्यावी.
- (६) एखाद्या घोषित झोपडपट्टीमध्ये या योजनेची अंमलबजावणी पूर्ण झाल्यापासून एक महिन्याच्या आत तेथे झोपडपट्टी अस्तित्वात नसल्याचे

घोषित करणे, ही संबंधित महापालिका आयुक्त / मुख्य अधिकारी यांची व्यक्तिगत जबाबदारी असेल.

- (७) खासदार/आमदार यांचा निधी या योजनांकरीता वापरता येईल. सदर निधी राज्य शासनाचा सहभाग या स्वरूपात घेण्यास मुभा देण्यात येत आहे. लाभार्थ्यांचे योगदान म्हणून खासदार/आमदार निधी वापरता येणार नाही. तथापि, घरकुलाचा बांधकाम खर्च रुपये ८०,०००/- पेक्षा जास्त येत असल्यास, अधिकची रक्कम खासदार/आमदार निधीतून राज्य शासनाचा सहभाग म्हणून वापरता येईल.
- (८) या उप कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करतांना विमुक्त जाती / भटक्या जमाती / विशेष मागावर्गीय प्रवर्गातील लाभार्थ्यांना सामावून घेतले जाईल याचीही सुकाणू अभिकरणाने दक्षता घ्यावी.
- (९) या उपकार्यक्रमाची अंमलबजावणी करताना, केंद्र शासनाने एकूण नियतव्ययाच्या १५ टक्के इतका निधी अल्पसंख्यांकांकरिता राखून ठेवला आहे. त्यामुळे ज्या झोपडपट्ट्यांमध्ये अल्पसंख्यांकांची संख्या २५ टक्के पेक्षा अधिक असेल त्या झोपडपट्ट्यांचा प्राधान्याने योजनेत समावेश करण्याचा विचार करण्यात यावा.
- (१०) या उप कार्यक्रमाची यशस्वीरित्या अंमलबजावणी होण्याच्या दृष्टीकोनातून राबवावयाच्या प्रकल्पांचे सामाजिक लेखा परीक्षण (सोशल ऑडिट) टाटा समाजशास्त्र संस्था/यशदा/अन्य एन.जी.ओ. मार्फत करून घेण्यात यावे.
- (११) सर्व संबंधितांना योजनेची तपशीलवार माहिती असणे ही या उपकार्यक्रमाच्या यशस्वी अंमलबजावणीची पूर्व अट आहे. त्यासाठी सुकाणू अभिकरणाने संचालक, नगरपरिषद प्रशासन यांच्याशी विचारविनिमय करून सर्व महानगरपालिका आयुक्त/नगरपरिषदांचे मुख्य अधिकारी यांची विभागीय स्तरावर कार्यशाळा आयोजित करावी.

या कार्यशाळेसाठी मुंबईतील अखिल भारतीय स्थानिक स्वराज्य संस्था, पुणे येथील यशदा या संस्थांचा सहयोग घेण्यात यावा. कार्यशाळेमध्ये हुडकोच्या अधिकाऱ्यांनाही निमंत्रित करण्यांत यावे. तसेच बांधकामाची किमान दोन वेळा महाडाच्या अभियंत्यामार्फत/बाहेरील अभियंत्यामार्फत तपासणी करून घेणे बंधनकारक असेल.

(१२) सर्व अंमलबजावणी यंत्रणांनी त्यांच्या क्षेत्रातील झोपड्यांचे सर्वेक्षण करून घ्यावे. या सर्वेक्षणामध्ये Bio metric/IRIS पद्धतीचा अवलंब करणे बंधनकारक असेल.

१३. हा शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आला असून, त्याचा सगणक संकेतांक २००७०६२५११५८५६००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

सोबत : १. दिनांक १८ सप्टेंबर, २००६ चा शासन निर्णय,
२. दिनांक १० जुलै, २००२ चा शासन निर्णय,
३. परिशिष्ट - अ
४. परिशिष्ट - ब

(स्वा. शि. क्षत्रिय)
शासनाचे प्रधान सचिव.

प्रत,

- १) मा.राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई, (पत्राने),
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ३) मा. उप मुख्यमंत्री यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ४) मा.राज्यमंत्री (गृहनिर्माण) यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई,
- ५) मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई,
- ६) वित्त विभाग, (व्यय-३- व अर्थोपाय कार्यासन) मंत्रालय, मुंबई,
- ७) नियोजन विभाग (का.१४७४), मंत्रालय, मुंबई,
- ८) सा.न्याय व वि.स.विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- ९) आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १०) सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- ११) महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- १२) नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- १३) उपाध्यक्ष व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरण, गृहनिर्माण भवन, वांद्रे (पूर्व), मुंबई ४०० ०५१,

- १४) सर्व विभागीय आयुक्त,
- १५) नोंदणी महानिरीक्षक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- १६) जमाबंदी आयुक्त व संचालक, भूमि अभिलेख, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- १७) सर्व जिल्हाधिकारी,
- १८) सर्व महानगरपालिका आयुक्त,
- १९) महासंचालक, यशदा, राज भवन आवार, बाणेर रस्ता, पुणे.
- २०) महासंचालक, अखिल भारतीय स्थानिक स्वराज्य संस्था, बोटावाला इमारत, हॉर्निमन सर्कल, मुंबई
- २१) संचालक, टाटा समाजशास्त्र संस्था, देवनार, मुंबई.
- २२) सर्व नगरपरिषदांचे मुख्य अधिकारी,
- २३) प्रधान महालेखापाल, महाराष्ट्र-१, मुंबई (लेखा व अनुज्ञेयता)/लेखा परीक्षा, मुंबई,
- २४) महालेखापाल, महाराष्ट्र-२, नागपूर (लेखा व अनुज्ञेयता)/लेखा परीक्षा, नागपूर,
- २५) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई,
- २६) निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई,
- २७) सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,
- २८) संचालक, नगरपालिका प्रशासन, मुंबई,
- २९) मुख्य लेखापरीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, कोकण विभाग, नवी मुंबई.
- ३०) सह व्यवस्थापकीय संचालक, शिवशाही पुनर्वसन प्रकल्प मर्यादित., गृहनिर्माण भवन, वांद्रे (पूर्व), मुंबई ४०० ०५१,
- ३१) उपमुख्य लेखापरीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, कोकण विभाग, पुणे/नाशिक,
- ३२) सर्व नगरपरिषदा/नगरपालिका अध्यक्ष/मुख्य अधिकारी,
- ३३) वित्त नियंत्रक, महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरण, महाराष्ट्र गृहनिर्माण भवन, वांद्रे (पूर्व), मुंबई ४०० ०५१,
- ३४) निवासी लेखा अधिकारी, मुंबई गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास मंडळ, गृहनिर्माण भवन, वांद्रे (पूर्व), मुंबई ४०० ०५१,
- ३५) मुख्य अधिकारी, मुंबई, कोकण, नागपूर, औरंगाबाद, पुणे, नाशिक व अमरावती गृहनिर्माण मंडळ, मुंबई/मुंबई / कोकण/ नागपूर/ औरंगाबाद/ पुणे/ नाशिक व अमरावती
- ३६) मुख्य अधिकारी, मुंबई झोपडपट्टीसुधार मंडळ, गृहनिर्माण भवन, वांद्रे (पूर्व), मुंबई,
- ३७) संचालक, समाज कल्याण, मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२,
- ३८) उप संचालक (एम) भारत सरकार, शहर कार्या आणि रोजगार मंत्रालय, शहरी रोजगार व दारिद्र्य निर्मूलन विभाग (संनियंत्रण कक्ष) निर्माण भवन, नवी दिल्ली (रजिस्टर पोस्टाने),
- ३९) सह संचालक, लेखा व कोषागारे कॉम्प्युटर सेल, नविन प्रशासन भवन, ५ वा मजला, मंत्रालयासमोर, मुंबई. ४०० ०३२,
- ४०) सर्व उप सचिव/अवर सचिव/कक्ष अधिकारी, गृहनिर्माण विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
- ४१) निवड नस्ती (गृनिधो-२) गृहनिर्माण विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२.

०.०.०.०.०.०

